

POTLAÇ GELENEĞİ UNUTULMAMALI

Aydınlık Gazetesi, 13 Eylül 2011

Yıldırım Koç

“Potlaç” kavramını ilk kez 1968 yılında lise son sınıfta sosyoloji öğretmenim Mediha Esenel’den duymuştum. Mediha Esenel, ünlü biliminsanlarımızdan Niyazi Berkes’in eski eşi idi. Türkiye’nin ilk bilimsel köy sosyolojisi çalışmalarını gerçekleştiren kişiydi. Hayattaysa saygılarımı ve sevgilerimi iletiyorum. Bir yıl boyunca anlattıklarından “potlaç”ı bunca yıldır unutmadım.

Mediha Esenel’in 43 yıl önce anlattığına göre, eski Türklerde yöneticilerin mal biriktirmesi “potlaç” uygulamasıyla engelleniyordu. Geleneğe göre, kağan yıl boyunca ganimetlerden ve diğer kaynaklardan bir birikim yaparmış. Daha sonra da bir gün bir ziyafet düzenlemiş. Bu ziyafet sonrasında, kağanın ve hatunun üzerindeki giyecekler dışındaki tüm mal varlığı, halk tarafından paylaşılmış.

Potlaç, toplumsal adaletsizlikleri engellediği gibi, rüşveti ve yöneticilerin hırsızlıklarını da önlemiş. Bütün bir yıl boyunca çalarak çırparak biriktirdiklerinin elinden alınacağını, kimseye miras bırakılmayacağını bilen bir yönetici hırsızlık yapar mı, rüşvet alır mı?

Keşke eski Türklerin bu müthiş geleneği konusunda daha kapsamlı araştırmalar yapılsa.

Ben bilimsel sosyalizmi, üretim araçları üzerinde toplumsal mülkiyeti, sınıfsız ve sömürsüz bir Türkiye ve dünyayı savunuyorum.

Sınıfsız ve sömürsüz bir dünya kurulurken, binlerce yıl önce ortaya çıkmış ve sınıflı toplumun pekişmesiyle ortadan kalkmış bu güzel geleneğimiz de unutulmamalı.

İşin ilginç yanı, bu potlaç uygulaması ABD’ye de taşınmış.

Kızılderililerin kilim desenleri ile Orta Asya kilim desenleri arasındaki benzerlik ve ortak sözcükler bilinir.

Ortak sözcüklerin ötesinde, potlaç uygulaması gibi bir başka ortaklık da söz konusu.

Bazı kızılderili kabilelerinde de potlaç var. Sözcük bile aynı: “potlach”.

ABD’li antropologlar, “potlaç” sözcüğünün “vermek” veya “hediye” anlamına geldiğini ileri sürüyor. Kızılderililerin potlaçının ana amacı da birikimi paylaşma. Bu paylaşım danslı bir törenle gerçekleştiriliyor.

Kwagu’l kabilesinin şefi O’waxalagalis, antropolog Franz Boas’a potlaç konusunda şunları söylemiş: “Kanunlarımız bizim dans etmemizi emrettiğinde, dans edeceğiz; ve kalplerimiz ziyafet vermeyi istediğinde ziyafet vereceğiz. Beyaz adama, ‘kızılderilinin yaptığı yap’ diyor muyuz? Dansetmemizi emreden katı bir yasadır. **Malımızı arkadaşlarımız ve komşularımız arasında paylaşmamızı emreden de katı bir yasadır. Bu iyi bir yasadır.** Beyaz adam kendi kanunlarına uysun; biz kendi kanunlarımıza uyacağız. Eğer şimdi bizim dans etmemizi yasaklamaya gelmişseniz, defolup gidin. Eğer böyle değilse, hoşgeldiniz.”

Potlaç, Kanada’da 1884 yılında, ABD’de ise 19. yüzyılın sonlarında yasaklandı. Gerekçe, “yararsız bir adet” olduğu, “medeni” değerlerle çeliştiği, israfa yol açtığıydı. Kapitalizm, ilkel komünal toplumdaki kalma bir uygulamayı tehdit olarak algılıyordu.

Emperyalizme ve kapitalizme karşı mücadele ederken, atalarımızın bu güzel geleneğiyle gurur duyuyorum.